

The Psychological and Cultural Underpinnings of Under-Veiling Inclination among Women

Mostafa Arabpour*¹, Hamid Rafieihonar²

1. PhD Student, Department of Psychology, Behavioral Sciences Research Center, Hawzah and University Research Institute, Qom, Iran.

2. Assistant Professor, Department of Moral Education, Ethics and Spirituality Sciences Research Center, Islamic Science and Culture Academy, Qom, Iran.

Citation: Arabpour, M., & Rafieihonar, H. (2024). The effectiveness of positive parenting training on children's aggression and educational and cultural performance of the family among female householders. *Journal of Woman Cultural Psychology*, 16(62), 47-59.

<http://dx.doi.org/10.61186/iau.1190940>

ARTICLE INFO

Received: 20.10.2024

Accepted: 08.12.2024

Corresponding Author:

Mostafa Arabpour

Email:

marabpour@rihu.ac.ir

Keywords:

Psychological underpinnings
Cultural underpinnings
Women under-veiling

Abstract

This research intended to survey the psychological and cultural underpinnings of under-veiling inclination among women. The statistical population encompassed the all Isfahan province females. The sampling procedure was processed as purposive sampling with 27 participants via semi-structured interview. The research method was designed as a mixed of sequential exploratory one. To collect data a semi-structured interview protocol was developed based on the findings obtained by identifying several psychological and cultural underpinnings associated with under-veiling during reviewing the existing research on loose-veiling. To analyze the data quantitative-qualitative approach was implemented. The results indicated that 242 primary codes were obtained. One hundred eighty-seven basic themes were resulted by combining the primary codes. Then 13 organizing themes were formed through summarization of the basic themes on the next step. Finally, three basic categories were identified as inclination antecedent, action antecedent and attitude antecedent. The inclination antecedent embraced masculine identity orientation, fashion consciousness, variety seeking, desire for freedom, low self-esteem, and feelings and complex of inferiority. Action antecedent included life crises, lifestyle, and circumstances influence. The attitude antecedents enfolded maladaptive beliefs, lack of awareness of the philosophy of clothing, and weak religious knowledge. In general, antecedents are the basis for the creation of causal mechanisms that according to each antecedent, a separate mechanism is functioning in the individual. The most important part of shaping the consequences of mal-veiling in women are the mechanisms. It should be mentioned that religion provides the psychological and cultural background as the main factor determining the nuclear and causal mechanisms and plays an important role in explaining and correcting the attitude antecedents.

Extended abstract

Introduction: The issue of veiling (hijab) is the concern of many political, social, cultural and religious elites, and as a result, the need to solve it is felt more than ever. Hijab is one of the most controversial types of covering among western commentators. The issue of covering veil and hijab has a special place in today's debates in the process of globalization and postmodernity, so that it covers the cultural boundaries between East and West, Muslim and non-Muslim, and includes controversial topics and ideas. The obscenity of women and its behavioral consequences is a phenomenon that Iranian society has faced in recent years in different ways in some big cities and especially among some groups of society. Despite the fundamental changes that have occurred at various social and cultural levels, significant successes have been achieved in removing some manifestations of foreign culture, but the fact is that so far this social problem has not been solved as it should be and worthy of the Islamic society of the country. Findings from previous research suggested that the reasons behind under-veiling ('bad hijab') are multifaceted and influenced by a combination of individual, social, cultural, and psychological backgrounds. Recognizing the significance of this issue, this research intended to survey the psychological and cultural underpinnings of under-veiling inclination among women.

Method: The statistical population encompassed the all Isfahan province females. The sampling procedure was processed as purposive sampling with 27 participants via semi-structured interview. The research method was designed as a mixed of sequential exploratory one. To collect data a semi-structured interview protocol was developed based on the findings obtained by identifying several psychological and cultural underpinnings associated with mal-veiling during reviewing the existing research on mal-veiling. To analyze the data quantitative-qualitative approach was implemented.

Results: The results indicated that 242 primary codes were obtained. One hundred eighty-seven basic themes were resulted by combining the primary codes. Then 13 organizing themes were formed through summarization of the basic themes on the next step. Finally, three basic categories were identified as inclination antecedent, action antecedent and attitude antecedent. The inclination antecedent embraced masculine identity orientation, fashion consciousness, variety seeking, desire for freedom, low self-esteem, and feelings and complex of inferiority. Action antecedent included life crises, lifestyle, and circumstances influence. The attitude antecedents enfolded maladaptive beliefs, lack of awareness of the philosophy of clothing, and weak religious knowledge.

Conclusions: In general, antecedents are the basis for the creation of causal mechanisms that according to each antecedent, a separate mechanism is functioning in the individual. The most important part of shaping the consequences of mal-veiling in women are the mechanisms. antecedents. In many cases, many people have experienced the mentioned psychological antecedents, but due to the use of different causal mechanisms, they do not produce the consequences corresponding to the veiling. For example, the feeling of inferiority complex due to the deficiencies of childhood or adolescence has been experienced by many people, but the person did not use the "external valuing" mechanism to gain a sense of worth and did not engage in abnormal behavior. It should be mentioned that religion provides the psychological and cultural background as the main factor

determining the nuclear and causal mechanisms and plays an important role in explaining and correcting the attitude

Author Contributions: Mostafa Arabpour: designed the overall framework, generated ideas, revised the article, and served as the corresponding author. Dr. Hamid Rafiei Honar: contributed to the article, provided scientific supervision, and reviewed the article. All authors reviewed and approved the final version.

Acknowledgments: The author would like to express their gratitude to everyone who contributed to this research.

Conflict of Interest: No conflict of interest was reported by the authors.

Funding: This research received no financial support.

زمینه‌های روان‌شناختی و فرهنگی گرایش به بدحجابی زنان

مصطفی عرب پور^{۱*}، حمید رفیعی هنر^۲

۱. دانشجوی دکتری، گروه روان‌شناسی، پژوهشکده علوم رفتاری، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، قم، ایران.
۲. استادیار، گروه تربیت اخلاقی، پژوهشکده اخلاق و معنویت، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، قم، ایران.

چکیده

هدف پژوهش حاضر، بررسی زمینه‌های روان‌شناختی و فرهنگی گرایش به بدحجابی زنان می‌باشد. جامعه آماری تمامی زنان استان اصفهان بود. روش نمونه‌گیری به صورت هدفمند با ۲۷ شرکت کننده به صورت مصاحبه نیمه‌ساختار یافته انجام گرفت. روش پژوهش آمیخته از نوع طرح متوالی اکتشافی بود. جهت گردآوری داده‌ها با مراجعه به پژوهش‌های انجام گرفته مواردی از زمینه‌های روان‌شناختی و فرهنگی بدحجابی شناسایی شد و براساس آن پروتکل مصاحبه، نیمه ساختار یافته تدوین شد. برای تحلیل داده‌ها از تحلیل کیفی و کمی استفاده شد. نتایج نشان داد که ابتدا ۲۴۲ کد اولیه به دست آمد و با ترکیب کدهای اولیه ۱۸۷ مضمون پایه منتج گردید و با تلخیص مضامین در مرحله قبل، تعداد ۱۳ مضمون سازمان دهنده شکل گرفت و در نهایت سه مقوله اصلی «پیشایند گرایشی»، «پیشایند کنشی» و «پیشایند بینشی» شناسایی شد. پیشایند گرایشی شامل تمایل به هویت مردانه، مدگرایی، تنوع طلبی، آزادی طلبی، ضعف حرمت خود و احساس حقارت و عقده بود. پیشایند کنشی شامل بحران‌های زندگی، سبک زندگی و تأثیر محیط بود. پیشایندهای بینشی شامل تصورات ناسازگارانه، ناآگاهی نسبت به فلسفه پوشش و ضعف معرفت دینی بود. به طور کلی پیشایندها زمینه‌ساز ایجاد مکانیزم‌های علی می‌باشند که متناسب با هر پیشایند، مکانیزم مجزایی در فرد به کار گرفته می‌شود. مهم‌ترین بخش شکل دهنده پیامدهای بدحجابی در زنان مکانیزم‌ها می‌باشند. لازم به ذکر است که دین موجب فراهم شدن زمینه‌های روان‌شناختی و فرهنگی به عنوان اصلی‌ترین عامل تعیین کننده مکانیزم‌های هسته ای و علی نقش مهمی در تبیین و اصلاح پیشایندهای بینشی دارد.

کلیدواژگان: زمینه‌های روان‌شناختی، زمینه‌های فرهنگی، بدحجابی زنان.

مسئله حجاب دغدغه بسیاری از نخبگان سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و دینی است و در نتیجه لزوم حل و سامان یافتن آن بیش از پیش احساس می‌شود (Helen & et al., 2003). به گفته‌ی برخی انسان‌شناسان حجاب یکی از پرمناقشه‌ترین نوع پوشش‌ها در بین مفسران غربی می‌باشد. واتسون با تکیه بر ابعاد و اهداف عملی و نمادین حجاب، اظهار می‌دارد که مسئله پوشش و حجاب، جایگاه ویژه‌ای در مباحث روز دنیا در فرآیند جهانی شدن و پست مدرنیته دارد، به طوری که مرزهای فرهنگی بین شرق و غرب و مسلمان و غیر مسلمان را در نوردیده است و شامل مباحث و نظریات مناقشه برانگیز و قابل بحثی است که بر مسائل پسامدرنیسم از قبیل سبک (style)، نمادشناسی (iconography)، مصرف‌گرایی و مسائل قدرت و بازنمود (representation) آن استناد می‌کند. امروزه بررسی مفاهیم اجتماعی، فرهنگی و همچنین بررسی نگرش مردم نسبت به این مفاهیم، یکی از برنامه‌های پدافند و اصولی تمام نظام‌های حکومتی دنیا محسوب می‌شود. چرا که از این طریق می‌توان به نیازها، خواسته‌ها و تمایلات مردم و مواضع حرکت اقشار اجتماعی نسبت به برنامه‌ریزی و سیاست‌های حکومتی پی برد و در جهت تغییر نگرش جامعه به سمت اهداف مطلوب حکومت گام برداشت (Zanjani & Ahsani, 2012). بدحجابی زنان و به تبع آن پیامدهای رفتاری آن، پدیده‌ای است که جامعه ایران در سال‌های اخیر، به گونه‌های مختلف در برخی شهرهای بزرگ و به ویژه در میان برخی گروه‌های جامعه با آن رو به رو بوده است و با وجود دگرگونی‌های بنیادینی که در سطوح مختلف اجتماعی و فرهنگی رخ داده است، توفیقات قابل توجهی نیز در زدودن برخی مظاهر فرهنگ بیگانه به دست آمده ولی واقعیت این است که تاکنون این معضل اجتماعی آن گونه که بایسته و شایسته جامعه اسلامی کشور حل نشده و هنوز به این ضرورت فرهنگی و خواست همگانی، پاسخی شایسته داده نشده است (Javani & Amiri, 2017). در زمینه عوامل شکل‌گیری این پدیده در انواع و ابعاد مختلفی همچون فردی، اجتماعی، سیاسی و همچنین فرهنگی بیان و بررسی‌هایی صورت گرفته است. اما در بعد روان‌شناختی این مسئله هنوز بررسی اساسی صورت نگرفته و این در حالی است که از نظر شهید مطهری فلسفه پوشش اسلامی چند جنبه دارد که یکی از اصلی‌ترین آن‌ها، جنبه روانی است (Motahhari, 1989). هر چند از منظر آسیب‌شناختی، برخی قائل هستند که بدحجابی از مصداق‌های انحراف و کج روی اجتماعی است و بی‌حجابی و بدحجابی، رفتاری ناسازگار با هنجارها و انتظارات جامعه است (Koen, 1993, Translated by Tavasoli & Fazel, 1997). از نظر برخی از روان‌شناسان اجتماعی هرگاه رفتار افراد جامعه با هنجارها، ارزش‌ها، قوانین و عقائد اجتماعی جامعه در تعارض و تضاد باشد، رفتار اجتماعی، رفتاری نابهنجار خواهد بود، زیرا بین خواسته‌ها، نیازها و آرمان‌های اجتماعی سیستم موجود و افراد جامعه هماهنگی دیده نمی‌شود و در این حالت روابط اجتماعی، تنش‌زا و ستیزآمیز است. از این رو رعایت نکردن حجاب و بی‌حجابی رفتاری نابهنجار به شمار می‌آید (Seyfollahi, 1994).

اما عده‌ای انحرافات چون بدحجابی را مقوله‌ای فردی و روانی می‌دانند (Molaei & Yousefvand, 2014). در مطالعات روان‌شناختی نیز به این موضوع توجه شده و روان‌شناسی شخصیت، نوع پوشش افراد را به عنوان یکی از ملاک‌های ارزیابی شخصیت برشمرده است. روان‌شناسی اجتماعی، مسئله پوشش را به عنوان یکی از سرفصل‌های مباحث خود معرفی و اهمیت آن را در روابط تبیین کرده (Hashemi-Raka'andi, 2000). همچنین در حوزه روان‌شناسی مرضی و آسیب‌شناسی روانی نیز اختلال‌های متعددی را در ارتباط با نوع پوشش افراد، تحلیل و نشانه‌شناسی نموده است (Janbaz, 2011). در مورد بیماری‌های مختلفی چون هیستری، مانیا، اختلال هویت جنسی، اختلال شخصیت خودشیفته، اختلال شخصیت وابسته به موضوع نوع پوشش، به عنوان نشانگان یا زمینه آسیب توجه شده است (Rosenhan & Seligman, 2000, Translated by Seyed Mohammadi, 2013).

از اوایل دهه اخیر در ضمن بررسی عوامل اجتماعی، سیاسی و فرهنگی حجاب، بعد روانشناختی آن نیز مورد توجه قرار گرفته است (Salimi Fard & Gerayeshi, 2023 Sharepour & et al., 2012, Nesab & Alavi Nesab, 2015)، که به بررسی مبانی و همبسته‌های روانشناختی آن با شادکامی، رضایت، امنیت اجتماعی، تصور از خود، سلامت روان، عزت نفس، آسیب‌پذیری فردی، اجتماعی و فرهنگی و ... پرداخته شده است (Ahmadi & et al., 2010).

(Zarei Topekhaneh & et al., 2014) اما با توجه به بررسی‌های انجام گرفته پژوهشی مستقلا به شناخت زمینه‌ها و پیشایندهای کم‌حجابی از منظر روان‌شناختی نپرداخته است (Salarifar & et al., 2018). به نظر می‌رسد عوامل معتبر، در موقعیت میدانی از طریق تحلیل نگرش‌ها و باورهای فردی به موضوع حجاب و متقابلا کم‌حجابی قابل اکتشاف می‌باشد. همانطور که اشاره شد، علی‌رغم نقش مهم بعد روان‌شناختی موضوع، تحقیقات میدانی بسیار کمی در این حوزه انجام گرفته است (Javani & Amiri, 2017). لذا با توجه به مطالب گزارش شده، هدف پژوهش حاضر، بررسی زمینه‌های روان‌شناختی و فرهنگی گرایش به بدحجابی زنان بود.

روش

طرح پژوهش، جامعه آماری و روش نمونه‌گیری

روش پژوهش، به لحاظ هدف از نوع تحقیقات بنیادی است که در پی افزایش حیطه دانش و آگاهی می‌باشد، و به لحاظ رویکرد، آمیخته از نوع طرح متوالی اکتشافی است. جامعه آماری تمامی زنان استان اصفهان بود. نمونه‌گیری به صورت هدفمند با ۲۷ شرکت کننده به صورت مصاحبه نیمه‌ساختار یافته انجام گرفت. نمونه‌گیری تا اشباع داده‌ها ادامه یافت. مشارکت کنندگان زنان و دخترانی بودند که شامل تعریف بدحجابی مطابق معیارهای مدنظر بود این افراد با همکاری بخش پژوهش معاونت درمان دانشگاه علوم پزشکی استان اصفهان و هماهنگی با مراکز بهداشت سطح استان معرفی و مورد مصاحبه قرار گرفتند.

روش اجرا

با توجه به این که هدف اساسی تحقیقات بنیادی، آزمون نظریه‌ها، تبیین روابط بین پدیده‌ها و افزودن به مجموعه دانش موجود در یک زمینه خاص است. از روش تحقیق آمیخته که عبارت است از، رویه‌ای برای جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها از طریق ترکیب روش‌های کیفی و کمی در یک مطالعه یا مجموعه‌ای از مطالعات در راستای درک یک مسئله پژوهشی است استفاده می‌شود. همچنین از طرح متوالی اکتشافی که شامل جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها با روش تحقیق کیفی در مرحله اول و سپس استفاده از نتایج آن برای جمع‌آوری و تحلیل داده‌های کمی است استفاده می‌شود و در نهایت تفسیر و جمع‌بندی کلی از نتایج هر دو روش در قالب مطالعه صورت می‌گیرد. این طرح از لحاظ زمانی به صورت متوالی و از منظر وزن نیز بیشتر متوجه مرحله اول است و داده‌ها هم از طریق تحلیل داده‌های کیفی به عنوان ابزاری در هنگام جمع‌آوری داده‌های کمی به یکدیگر مرتبط می‌گردند. در این پژوهش برای تحقیق کیفی، از روش تحلیل محتوای عرفی و قراردادی، به منظور توصیف، دسته‌بندی و تجزیه و تحلیل زمینه‌های روان‌شناختی بدحجابی و برای تحقیق کمی، از روش توصیفی-پیمایشی (نظر کارشناسان) به منظور دستیابی به روایی مفاهیم متناظر به مولفه‌های روان‌شناختی استفاده شد. روایی پروتکل مصاحبه از طریق فرایند (پالایش پروتکل مصاحبه) (interview protocol Refinement) IPR انجام گرفت. چارچوب IPR برای پالایش مصاحبه‌های ساختار یافته و نیمه ساختار یافته مناسب است و منجر به اطمینان از انطباق پرسش‌های مصاحبه با پرسش‌های پژوهش، ساخت گفتگوی مبتنی بر پژوهش، دریافت بازخورد درباره پروتکل و اجرای آزمایشی آن می‌شود. در مرحله آخر، روایی محتوایی مصاحبه توسط ۹ نفر کارشناس خبره در حیطه موضوعات اجتماعی و روان‌شناسی اسلامی که با شیوه نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شده بودند مورد بررسی قرار گرفت.

یافته‌ها

در این پژوهش ابزار گردآوری داده‌های کیفی، مصاحبه نیمه ساختار یافته بود که قبل از انجام پژوهش، پروتکل مصاحبه در ۴ بخش اصلی متن شروع؛ پرسش‌ها؛ سرنخ‌ها و متن پایان مصاحبه تدوین و مورد روایی‌سنجی قرار گرفت. در مرحله نخست، پس از مکتوب کردن مصاحبه‌ها و مطالعه اولیه و مجدد داده‌ها، کدگذاری کلمه به کلمه و خط به خط داده‌ها منجر به ۲۴۲ کداولیه گردید. در مرحله بعد، کدهای ایجاد شده مجددا با داده‌های خام بررسی

و تطبیق داده شد و با ترکیب کدهای اولیه ۱۸۷ مضمون پایه منتج گردید. در مرحله سوم، با دسته بندی و ترکیب و تلخیص مضامین به دست آمده در مرحله قبل، تعداد ۱۳ مضمون سازمان دهنده شکل گرفت. در مرحله چهارم سه مقوله اصلی شامل «پیشایند گرایشی»، «پیشایند کنشی» و «پیشایند بینشی» به دست آمد. پیشایند گرایشی شامل (تمایل به هویت مردانه)، (مدگرایی)، (تنوع طلبی)، (آزادی طلبی)، (ضعف حرمت خود) و (احساس حقارت و عقده)، پیشایند کنشی شامل (بحران‌های زندگی)، (سبک زندگی) و (تأثیر محیط)، پیشایند‌های بینشی شامل (تصورات ناسازگارانه)، (ناآگاهی نسبت به فلسفه پوشش) و (ضعف معرفت دینی) می‌باشد.

پیشایند‌های گرایشی، پیشایند‌های کنشی و پیشایند‌های بینشی در ذیل به آن‌ها پرداخته شد:

پیشایند‌های گرایشی: پیشایند‌های گرایشی بیش‌تر جنبه روان‌تحلیل‌گری داشته و به بُعد امیال و غرایز نهفته در ماهیت عمل اشاره دارند. احساس حقارت و عقده‌ها برگرفته از (عقده‌های حل نشده مادرانه و تحمیل آن به فرزند) می‌باشد. در موضوع خودنمایی، (دیده نشدن و عقده‌های دوران کودکی و نوجوانی)، (احساس ضعف) و (جلب توجه) مطرح می‌باشد. ضعف حرمت خود برگرفته از (احساس ناامنی) و (احساس بی‌ارزشی) می‌باشد. آزادی طلبی نیز در بردارنده (احساس از دست دادن نشاط با پوشش اجباری)، (احساس خفگی و محدودیت در صورت عدم انتخاب آزادی) و (احساس آزاد بودن زن در پوشش) می‌باشد. (احساس متنوع نبودن حجاب) اشاره با تنوع طلبی و (تمایل به مد روز) اشاره به مدگرایی دارد.

پیشایند‌های کنشی: عوامل کنشی ناظر به جنبه زمینه‌هایی است که در فرایندهای روان‌شناختی است که در بستر رفتار گرایانه شکل گرفته است. رویکرد رفتاری بیشتر با محرک‌ها و پاسخ‌های قابل مشاهده و تأثیر و تأثرات محیطی (پاداش، تنبیه) سروکار دارد. بحران‌های زندگی شامل مواردی مثل (طلاق)، (از دست دادن فرزند) و (ازدواج اجباری) می‌باشد. تأثیر محیط که اگر به صورت مستقیم باشد در بردارنده مواردی مثل (طرد اجتماعی در صورت محجبه بودن) و اگر به صورت غیرمستقیم باشد شامل (همنشینی با بدحجاب‌ها)، (تحت تأثیر جو خانواده)، (محیط مهمانی)، (مورد تمسخر واقع شدن به خاطر چادر)، (از دست دادن موقعیت بخاطر حجاب)، (تأثیر جو محیطی اجتماع)، (سخت‌گیری خانواده)، و (تلقین احساس زشتی حجاب) می‌باشد. سبک زندگی خود به زمینه سازی رسم و رسومات (لباس سنتی خاص)، تغییر سبک زندگی پس از ازدواج (احساس رهایی از سبک زندگی اجباری پدری)، (افراط والدین در رفتار حجاب)، (سبک متفاوت خانواده همسر)، عادات فردی (عدم ثبات در رفتار)، (رفتار خاص)، (پوشش خاص) و سبک رفتاری خانواده (همراهی خانواده و تأیید رفتاری)، (بی‌توجهی)، (سبک لباس خانواده) و (عدم وجود سبک خاص در خانواده) تقسیم می‌گردد.

پیشایند‌های بینشی: پیشایند‌های بینشی ناظر به بعد شناختی رفتار بدحجابی می‌باشد. بررسی‌های امروزی در زمینه شناخت با فرایندهای ذهنی مانند شناخت‌گرایی، یادآوری، استدلال، تصمیم‌گیری و حل مسئله سروکار دارند. شناخت‌گرایی نوین بر دو مفروضه اصلی قرار دارد: یک: تنها از طریق بررسی فرایندهای ذهنی می‌توان به طور کامل دریافت که جانداران چه می‌کنند، و دو: برای بررسی فرایندهای ذهنی می‌توان راه تمرکز بر رفتارهای معین، راه روش عینی درپیش گرفت (Atkinson & et al., 2011). تصورات ناسازگارانه شامل (شادتر دیده شدن غیرمحجبه‌ها)، (راحتی بدحجابی)، (کمتر به نظر آمدن سن و سال)، (قدیمی و سنتی بودن حجاب و بد نبودن بدحجابی)، (زشت بودن حجاب)، (منطقی بودن بدحجابی)، (احتمال افسرده شدن در صورت زندگی سنتی و رعایت حجاب)، (تعریف خاص از حجاب)، (احساس ظالمانه بودن اجبار به حجاب و مظلوم بودن محجبه‌ها)، (حس بهتر با بدحجابی)، (حس منفی بخاطر نگاه دیگران)، (انگشت نما شدن با چادر)، (مانع پیشرفت بودن حجاب) و (ایجاد محدودیت و توقع دیگران به خاطر حجاب) می‌باشد. ناآگاهی نسبت به فلسفه پوشش برگرفته از (ندیدن آثار حجاب)، (مانع دستیابی به خواسته‌ها) و (ترک به خاطر نرسیدن به خواسته‌ها) می‌باشد. ضعف معرفت دینی نیز اشاره به (منقضی شدن زمان حلال و حرام)، (عدم اعتقاد به حجاب به خاطر نبود دلیل دینی بر حجاب)، (عدم اعتقاد به محرم و نامحرم)، (بی‌معنا بودن حجاب) و (عدم اعتقاد به دین) دارد. در جدول شماره ۱، کدهای مضامین پایه، مضامین سازمان دهنده و مقولات اصلی نمایش داده شده است.

Table1.
Basic Contents' Codes and Organizing and Basic Themes

مضامین پایه	فرآینا	مضامین پایه	فرآینا	مضامین پایه	فرآینا	
مضامین سازمان دهنده	فرآینا	۳	عدم تمایل به لباس‌های دخترانه	مضامین سازمان دهنده	۳	عدم اعتقاد به حجاب
		۳	پسرنامی و تمایل به تیپ پسرانه		۲	عدم اعتقاد به حجاب به خاطر نبودن دلیل دینی برای رعایت حجاب و چادر
		۲	انتخاب تیپ پسرانه به خاطر اعتقاد به ترنس بودن		۲	منقضی شدن زمان حلال و حرام
مضامین پایه	فرآینا	۷	عادات فردی	مضامین پایه	۲	عدم اعتقاد به محرم و نامحرم
		۳	رسم و رسومات		۳	بی معنا بودن حجاب
		۱۰	سبک رفتاری خانواده		۲	نبودن دلیل دینی برای رعایت حجاب و چادر
مضامین پایه	فرآینا	۶	تغییر سبک زندگی پس از ازدواج	مضامین پایه	۵	عدم اعتقاد به دین
		۴	احساس آزاد بودن زن در پوشش		۲	از دست دادن فرزند
		۲	احساس از دست دادن نشاط با پوشش اجباری		۳	ازدواج اجباری
مضامین پایه	فرآینا	۱	احساس خفگی و محدودیت در صورت عدم انتخاب آزاد	مضامین پایه	۳	طلاق
		۲	مورد تمسخر واقع شدن با چادر		۲	ترک حجاب بر اساس نرسیدن به خواسته‌ها
		۲	تحت تاثیر جو خانواده		۲	اعتقاد اولیه و ترک به خاطر ندیدن آثار آن
مضامین پایه	فرآینا	۲	همنشینی با بدحجاب‌ها	مضامین پایه	۳	زشت بودن حجاب
		۳	محیط مهمانی‌ها		۲	شادتر دیده شدن غیر محجبه‌ها
		۳	بخاطر جو محیط اجتماعی و عمومی		۳	زیبایی بدحجابی
		۲	طرد شدن توسط دوستان		۶	حس خوب با بدحجابی و حس بد باحجاب
		۲	از دست دادن موقعیت بخاطر چادر		۳	حس منفی به خاطر نگاه دیگران به حجاب
		۲	سخت‌گیری و فشار خانواده		۲	احساس ظالمانه بودن اجبار به حجاب و مظلوم بودن محجبه‌ها
		۲	لزوم تغییر پوشش مطابق با پیشرفت علم		۴	احتمال افسرده شدن در صورت زندگی سنتی و رعایت حجاب
		۳	طرد اجتماع در صورت بدحجاب نشدن		۲	اعتقاد به انگشت نما شدن با چادر

احساس حقارت و عقده‌ها	۲	عقده‌های حل نشده مادرانه و تحمیل آن به فرزند	۲	مانع بودن حجاب برای پیشرفت
تنوع طلبی	۲	احساس متنوع نبودن حجاب	۴	حس منفی نسبت به حجاب
مدگرایی	۵	تمایل به مد روز	۲	استفاده از چادر بخاطر کسب امتیاز
احساس بی‌ارزشی	۲	احساس بی‌ارزشی	۴	منطقی بودن بدحجابی
احساس ناامنی	۲	احساس ناامنی	۲	تعریف ویژه از حجاب
دیده نشدن و عقده‌ها	۱۷	دیده نشدن و عقده‌ها	۴	قدیمی و سنتی بودن حجاب و بد نبود بدحجابی
جلب توجه دیگران / وابستگی	۸	جلب توجه دیگران / وابستگی	۵	راحتی بدحجابی
احساس ضعف	۵	احساس ضعف	۳	ایجاد محدودیت و توقع دیگران بخاطر حجاب
مجموع مضامین سازمان دهنده	۱۳	مجموع مضامین سازمان دهنده	۲	از دست دادن امتیازها بخاطر حجاب

پیشایندها و عوامل زمینه‌ساز صرفاً زمینه‌ساز شکل‌گیری رفتار بدحجابی است و به تنهایی علت ایجاد آن نمی‌باشند. پس از وقوع پیشایندها، مکانیزم هسته‌ای به عنوان عامل اصلی عمل کرده و منجر به وقوع پیامدها می‌گردد. به منظور بررسی روایی پیشایندهای روان‌شناختی بدحجابی طی تهیه فرمی از ۹ کارشناس خبره روان‌شناسی درخواست شد، نظرات خود درباره (۱) میزان مطابقت هر یک از سبک‌های اسناد با خرده مضمون‌ها و (۲) میزان مطابقت مضامین با داده‌ها را بیان کنند. نتایج حاصل از میزان شاخص روایی محتوا (CVI) در جدول شماره ۲ آمده است.

Table 2.
Content Validity of Organizing and Basic Themes

Category	Comprehensive and General Organizing Theme	CVI: Theme-Data Alignment	CVI: Theme-Base Alignment
1	Feelings of inferiority and complexes	0.80	0.80
	Show-off	1	1
	Low self-esteem	1	1
	Desire for variety	1	1
	Fashion consciousness	1	1
	Tendency towards a masculine identity	0.80	1
2	Life crises	1	0.80
	Environmental influence	1	1
	Lifestyle	1	1
3	Inconsistent perceptions	1	0.80
	Lack of awareness of the philosophy of clothing	0.80	0.80
	Weakness of religious knowledge	1	1
Total and Average		0.95	0.93

همانطور که در جدول شماره ۲ مشاهده شده، میانگین روایی محتوایی مضامین سازمان دهنده از وضعیت مطلوبی برخوردارند. به طوری که شاخص CVI هریک از مضامین ۰/۸۰ و بالاتر بوده و میانگین کل شاخص روایی محتوا برابر ۰/۴۲ است که بالاتر از مقداری CVI بحرانی یعنی ۰/۷۹ است که نشانگر وضعیت مطلوب یافته‌ها از جهت اعتبار است.

بحث و نتیجه گیری

اصلی ترین هدف این پژوهش کشف زمینه‌ها و پیشایندهای روانشناختی بدحجابی بود. بررسی‌ها نشان داد پیشایندها به عنوان عوامل زمینه ساز به طور گسترده در مقولات سه گانه «بینشی»، «کنشی» و «گرایشی» قرار گرفت. همانطور که در روان‌شناسی هر پدیده با رویکردهای مختلف قابل بررسی است، رفتارهای انسان نیز از این موضوع مستثنی نمی‌باشد. رویکرد زیست شناختی شلیک عصب‌ها، رویکرد رفتاری محرک، پاسخ و پیامد، رویکرد شناختی هدف و نقشه ذهنی، رویکرد روان کاوی غریزه و ناهشیار و ... را عامل شکل دهنده رفتار می‌دانند که همه رویکردهای عمده و اصلی بررسی‌های امروزی علم روان‌شناسی به شمار می‌آیند (Atkinson & et al., 2011). در مورد رفتار بدحجابی نیز اگر نگاه رویکردی به این سه دسته پیشایندها صورت گیرد، می‌توان عوامل «بینشی» را با رویکرد شناختی، عوامل «کنشی»، با رویکرد رفتاری و عوامل «گرایشی» را با رویکرد روان تحلیل گری مورد مطالعه قرار داد. بررسی‌های امروزی در زمینه شناخت‌گرایی با فرایندهای ذهنی مانند شناخت‌گرایی، یادآوری، استدلال، تصمیم‌گیری و حل مسئله سروکار دارند. شناخت‌گرایی نوین بر دو مفروضه اصلی قرار دارد یکی تنها از طریق بررسی فرایندهای ذهنی می‌توان به طور کامل دریافت که جانداران چه می‌کنند، و دومی برای بررسی فرایندهای ذهنی می‌توان راه تمرکز بر رفتارهای معین، راه روش عینی در پیش گرفت. این تفسیرهای روان‌شناسان شناختی غالباً بر شباهت بین ذهن و کامپیوتر تکیه دارد. اطلاعات دریافتی پردازش، سپس با اطلاعات موجود در حافظه مقایسه یا ترکیب می‌شوند، تغییراتی در آن‌ها صورت می‌گیرد، بازآرایی می‌شوند، و در نهایت در نوع خاصی صادر می‌شود. ضعف معرفتی، به تبع آن ناآگاهی نسبت به فلسفه پوشش زمینه‌های بینشی است؛ این که در بین افراد جامعه گاهی مشاهده می‌شود که نسبت به پدیده‌های مختلف تحلیل‌های متفاوت غیرمنطبق با واقعیت پابرجاست و رفتار فرد را شکل می‌دهد. به گفته Tanhaei & Shamsi (2010) در مورد حجاب نیز با چنین تحلیل‌های اشتباه اجتماعی، اخلاقی و یا روانی مواجه کند. گاهی برای فلسفه حجاب، ریشه‌های اجتماعی دست و پا کرده‌اند که موجب القاء باورهای غلط نسبت به حجاب می‌باشد (Rostamnezhad, 2010).

در پیشایندها بینشی تصورات ناسازگارانه (که روی دیگر خطاهای شناختی هستند) حضور بی‌واسطه فرد زیبا به عنوان فرد عادی احتمال دارد این شکاف ایجاد شده بین چشم داشت‌های فردی و جمعی را تشدید کند اما زمانی که فرد در مقابل آینه قرار بگیرد تنفر از خود و خود انگاری نیز ممکن است رخ داده و با تغییر در پوشش و فیزیک جسمانی سعی در تغییر این خودانگاری نماید (Shoaa Kazemi et al., 2016). در رویکرد شناختی، رویکرد رفتاری بیشتر با محرک‌ها و پاسخ‌های قابل مشاهده سروکار دارد. Karamollahi & Agasi (2012) تقویت مثبت در مراحل حساس رشدی و Rafiepour (2008) وجود گروه‌های مرجع و الگوگیری و تمایل انسان به تنظیم خود با تصویری از این گروه در زمینه‌های ارزش‌ها، هنجارهای فرهنگی و اجتماعی را از جمله مصادیق مهم تأثیر محیط بر رفتار می‌داند.

رویکرد روان‌کاوی آمیزه‌ای از شناخت‌شناسی و فیزیولوژی است که فرض بنیادی این رویکرد این است که بخش عمده رفتار آدمی از فرایندهای ناهشیار سرچشمه می‌گیرد. باورها، ترس‌ها، تعارضات و خواسته‌هایی که شخص از وجود آن آگاه نیست اما بر رفتار اثر می‌گذارد. گرایش‌ها و غریزه‌ها، زیربنای اصلی رویکرد روان تحلیل گری می‌باشد (Qaramelaki, 2004) وجود پیشایندهایی مثل احساس حقارت، احساس عدم اعتماد به نفس، گرایش به آزادی، گرایش به تنوع طلبی، مدگرایی و تمایل به هویت مردانه، علاوه بر اینکه قسمت گرایشی پیشایندها هستند، می‌توانند بیشتر بعد روان تحلیل گری داشته که به تبعیت از آن، مکانیزم‌هایی هم که مرتبط با آن استفاده می‌شود ماهیت همسو داشته باشد. از نظر Shoaa Kazemi et al. (2016) معمولاً افراد از نداشتن اعتماد به نفس رنج می‌برند و از سوی دیگر با

انجام عمل زیبایی و انتخاب پوشش‌های خاص بدنال زیباتر شدن و تبع آن اعتماد به نفس بیشتر می‌گردند. برخی پژوهش‌ها نشان داده است که بین پنداشت مثبت از خود که از جنبه‌های مهم سلامت روانی است و میزان رعایت حجاب توسط دانشجویان، ارتباط معناداری وجود دارد (Rajabi, 2006). افراد مبتلا به اختلال هویتی، بین جنس و جنسیت خود دچار تعارض شدید بوده و با عوارض روانی-اجتماعی عده‌ای مثل اختلالات اضطرابی و اختلالات خلقی مواجه هستند. روی آوری به بدپوششی در این افراد به دلیل وجود احساس پریشانی شدید بوده که معمولاً در عملکرد اجتماعی، شغلی و سایر زمینه‌های شخصی نیز، مشکلات سازگاری ایجاد می‌کند (Rahim Pur & et al., 2015).

به طور کلی پیشایندها زمینه‌ساز ایجاد مکانیزم‌های علی می‌باشند که متناسب با هر پیشاینند، مکانیزم مجزایی در فرد به کار گرفته می‌شود که در نهایت همه با هدف ایجاد آرامش روانی می‌باشد. در واقع مهم‌ترین بخش شکل دهنده پیامدهای کم‌حجابی مکانیزم‌ها می‌باشند. در بسیار موارد افراد متعددی پیشایندهای روان‌شناختی مذکور را تجربه کرده ولیکن در اثر به کارگیری مکانیزم‌های علی متفاوت، پیامدهای متناسب با بدحجابی را به وجود نمی‌آورند. به طور مثال احساس حقارت و عقده به خاطر کمبودهای دوران کودکی و یا نوجوانی در وجود بسیاری از افراد تجربه گردیده است، ولی شخص برای بدست آوردن احساس ارزشمندی از مکانیزم «بیش ارزنده سازی بیرونی» استفاده نکرده و اقدام به انجام رفتارهای نابهنجار نمی‌کند. نکته حائز اهمیت این که به ویژه دین، عوامل فرهنگی و روان‌شناختی به عنوان اصلی‌ترین عامل تعیین‌کننده مکانیزم‌های هسته‌ای و علی نقش حائز اهمیتی در تبیین و اصلاح پیشایندهای بینشی را دارند.

مشارکت نویسندگان: مصطفی عرب پور: طراحی چارچوب کلی، ایده پردازی، اصلاح مقاله و نویسنده مسئول. دکتر حمید رفیعی هنر: مشارکت، نظارت و بازنگری علمی مقاله. همه نویسندگان نسخه نهایی را بررسی و تأیید کردند.

سپاسگزاری: نویسنده مراتب تشکر خود را از همه کسانی که در انجام این مقاله نقش داشته اند اعلام می‌دارد.

تعارض منافع: در این پژوهش هیچ گونه تعارض منافع توسط نویسندگان گزارش نشده است.

منابع مالی: این مقاله از حمایت مالی برخوردار نبوده است.

References

- Ahmadi, Kh., Bigdeli, Z., Moradi, A., & Seyedasmaeili, F. (2010). The relationship between belief in hijab and individual, family, and social vulnerability. *Behavioral Sciences, 12*(4), 97-102. [Persian] URL: <https://sid.ir/paper/129733/fa>
- Alavi Nesab, M., & Alavi Nesab, Z. (2015). *Factors affecting the lack of attention to hijab among non-hijabis*. The Third Millennium and Humanities National Conference, Shiraz. [Persian] URL: <https://civilica.com/doc/399169>
- Atkinson, E. A., Bem, D. J., Atkinson, R. L., Hilgard, E. R., & Nolen-Hoeksema, S. (2011). *Hilgard's Introduction to Psychology*. Tehran: Roshd. [Persian] URL: <https://B2n.ir/r70398>
- Hashemi-Raka'andi, M. (2000). *An introduction to Women's Psychology with a Scientific and Islamic Perspective*. Gom: Shafaq. [Persian] URL: <https://elib.mui.ac.ir/site/catalogue/2611>
- Helen, H., Watson, W., & Bahrani, M. (2003). Women and hijab. *Strategic Women's Studies, 20*(5), 309-330. URL: <http://noo.rs/GR7Xc>.
- Janbaz, N. (2011). A scientific note on the psychological causes of immodest dress in girls. *Youth*

- and Media Studies, 3(1), 77-89. [Persian] URL: <https://www.magiran.com/volume/66437>
- Javani, V., & Amiri, M. (2017). Factors influencing the tendency toward immodest dress and strategies to combat it. *Iranian Journal of Cultural Research*, 9(36), 115-132. [Persian] URL: <https://www.sid.ir/paper/137072/fa>
- Karamollahi, N., & Agasi, M. (2012). A study of female students' tendency towards hijab and immodest dress. *Iranian Studies in Sociology*, 2(1), 139-172. [Persian] URL: <http://noo.rs/mFdww>
- Koen, B. (1993). *Foundations of Sociology*. Translated by Gholam Abbas Tavasoli & Reza Fazel. (1997). Tehran: Samt. [Persian] URL: <https://B2n.ir/m53438>
- Molaei, J., & Yousefvand, S. (2014). A sociological study of factors affecting the tendency towards hijab: A case study of female students at Payame Noor University, Abadan. *Woman and Society*, 19(5), 35-46. [Persian] URL: <http://noo.rs/m2ZxS>.
- Motahhari, M. (1989). *The Issue of Hijab*. Qom. Sadra. [Persian] URL: <https://B2n.ir/s19250>
- Qaramelaki, A. F. (2004). *Principles and Techniques of Research in the field of religious Studies*. Qom: Hawzah. [Persian] URL: <https://noo.rs/H2YJS>.
- Rafiepour, F. (2008). *Development and Conflict*. Tehran: Sherkat Sahami Enteshar. [Persian] URL: <https://B2n.ir/x23390>
- Rahimpour, V., Mousavi, S. F., Reisi, F., Reisi, F., Khodabandeh, F., & Bahrani, N. (2015). Comparison of the quality of life of sex reassignment surgery patients with normal women in Tehran. *Iranian Journal of Women, Obstetrics, and Infertility*, 35, 11-13 [Persian]. URL: <https://civilica.com/doc/1729176/>
- Rajabi, A. (2006). *Hijab and its Role in Mental Health*. Qom: Imam Khomeini Educational and Research Institution Press. [Persian] URL: <https://eshop.iki.ac.ir/shop/7/Product/4984>
- Rosenhan, D. L., & Seligman, M. E. P. (2000). *Abnormal Psychology*. Translated by Yahya Seyed Mohammadi. (2013). Tabriz: Arsbaran. [Persian] URL: <https://B2n.ir/y70259>
- Rostamnezhad, M. (2010). Islamic research on women and family. *Islamic Research Journal on Women and Family*, 5, 103-116. [Persian] URL: <http://noo.rs/bVBfg>.
- Salarifar, M., Bayati, M., Razavi, S. J., & Salaripour, H. (2018). *An introduction to the psychological and educational foundations and methods of chastity and hijab*. Qom, Islamic Seminary and University Research Institute. [Persian] URL: <https://B2n.ir/z05508>
- Salimi Fard, M., & Gerayeshi, M. (2023). A study on the effects of hijab and chastity. *Psychology and Educational Studies*, 6(62), 637-652. [Persian] URL: <https://civilica.com/doc/1849924>
- Seyfollahi, S. (1994). *Foundations of Sociology: Principles, Foundations, and Social Issues*. Mashhad: Marandiz Publications. [Persian] URL: <https://B2n.ir/u38842>
- Sharepour, M., Taghavi, S. Z., & Mohammadi, M. (2012). A sociological analysis of the factors affecting the tendency towards hijab. *Iranian Cultural Research*, 5(3), 1-29. [Persian] URL: <https://sid.ir/paper/136858/fa>.
- Shoaa Kazemi, M., Fathalizadeh, M., & Shahabi Nejad, Z. (2016). *Psychology of women and family*. Tehran. Avaye Noor. [Persian] URL: <https://B2n.ir/q06388>

- Tanhaei, H. A., & Shamsi, Kh. (2010). A sociological study of the relationship between religious beliefs and lifestyle based on Kaufman's theory and method. *Social Research*, 6(6), 19-41. [Persian] URL: <http://noo.rs/tjppq>.
- Zanjani, H., & Ahsani, M. (2012). Young people's attitudes toward hijab: A case study of districts 2 and 18 of Tehran. *Iranian Journal of Sociology*, 6(2), 75-95. [Persian] URL: <http://noo.rs/gGPtZ>.
- Zarei Topkehaneh, Kh. M., Moradiani, Kh., & Heratiyan, A. (2014). Psychology and religion. *Psychology and Religion*, 7(3), 27. [Persian] URL: <http://ensani.ir/fa/article/download/342321>

